

İktisat Teorisi: Ahlak ve İsrاف Boyutu

Modern ekonomi, insanın mutluluğunu, belli varsayımlarla inşa ettiği hipotezlere göre, 'fayda ve maliyet' ayrımında insan ihtiyaçlarının sınırsızlığı ve ağırlıklı olarak da bu ihtiyaçların maddi boyutunun öne çıktığı, bu ihtiyaçların toplumun kendi içinde maliyet-kar amacı doğrultusunda bir çaba ile rekabetçi bir ortamda toplumsal üretim süreci sonucunda etkinlik içinde tatmin edilebilmesi amacı doğrultusunda, gerçekleştirme yollarının bulunması arayışı çabası olarak nitelendirilebilir.

Bu tanımım farklı boyutları bulunmaktadır. İnsanın temel olarak üretici ve tüketici sıfatıyla sınıflandırılması, fayda ve kazanç amaçlarının en-çoklaştırılması, insan özünün, yeryüzü kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımı ve bu kaynakların kullanımını ifade eden üretim ve tüketim süreçleriyle, maddi boyutunun tatmin edilmesiyle karşılığını bulan bir 'değer' ölçüsüne dayandığı, toplumsal ilişkilerin ve kurumların ifade edilen bu üretim-tüketim süreciyle belirlendiği vurgusu öne çıkmaktadır.

Bu açıdan iktisadi anlamda talep, toplam üretim, tasarruf, fayda, maliyet vb kavramları modern ekonomide kendi içindeki varsayımlara ve değer yapısında uygun olarak geçmiş dönemlerden çok daha farklı bir anlama sahip olmaktadır. İktisat felsefesi açısından ele alındığında modern iktisat bilimi, kendi kavramlarını ve değer yapısını inşa etmekte, iktisadi değer, ahlâk, kalkınma, refah, mutluluk, tüketim-tasarruf ve israf ilişkisi vb birçok alanı kendi bakış açısıyla yeniden inşa etmektedir.

Toplumun her dönemde temel ihtiyaçlar olarak beslenme, barınma, güvenlik öne çıkmıştır. Bu ihtiyaçların öncelikle sağlanması ve topluma ait gelir düzeyine sahip olanlar açısından sürdürülebilirliği, üretim ve gelir dağılımı ilişkisini etkilemesi yanında, israf-ahlâk ilişkisi açısından da etkisi bulunmaktadır.

İktisat teorisi, gelir ile gider arasındaki farkı tasarruf olarak nitelemekte, bu tasarrufların yatırıma dönüşmesi kanalıyla sermaye birikimi ve ekonomilerin iktisadi büyümesine vurgu yapmaktadır. Ancak bu noktada tüketilen mal ve hizmetlerin niteliği yanında, üretim amacına yönelik sermayenin hangi sektörlerde değerlendirileceği de iktisat sosyolojisi açısından bazı sonuçlara yol açmaktadır. Bu açıdan üretim amacı, sadece toplumun belli bir kesiminin satın alım gücünün karşılayabileceği veya talep ve/veya arz edilen bütün metallerin piyasa sunulması olmamalıdır. İsrاف ve ahlak ilişkisi, toplumsal üretim açısından en yüksek arzın sağlanması ve üretilen mal ve hizmetlerin paylaşılması açısından ortaya çıkan dengesizlikler olmamakta, aynı zamanda az edilen mal ve hizmetlerin toplumun ihtiyaçları olarak ifade edilenin ne olacağı sorusuna da cevap üretilmesi boyutuyla önemlidir.

Modern ekonomi düşüncesi bu açıdan toplumsal ihtiyaç kategorisinin belirlenmesinde, talep yönünün öne çıktığı ve tüketiciler açısından ise tüketicilerin bütçe-fayda ilişkisi ile matematiksel bir optimizasyon ile dengenin kurulacağını ifade etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin amacı, en yüksek milli gelir düzeyine ulaşmayı sürekli bir faaliyet olarak iktisadi

---

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü.

büyüme düşüncesi ile vurgularken, toplumsal faydanın ve mutluluğun da bu şekilde sağlanacağını temel varsayım olarak kabul etmektedir.

Neoklasik iktisadi düşünce günümüzde ağırlıklı olarak iktisadi düşüncenin merkezinde yer alırken, 'ne üretilecek, nasıl üretilecek ve kimin için üretilecek', soruları çerçevesinde, insanı yalnızca tüketici, toplumsal üretim sürecinde bir üretim faktörü, mutluluğun daha fazla tüketim doyumuyla elde edilebileceği, toplumsal ilişkilerin mekanik bir üretim fonksiyonu ile belirlendiği, iktisadi büyüme sonucunda küresel ve ülke içinde gelir dağılımı ve iktisadi büyümenin maliyetlerinin sonuçlarının çok fazla analiz edilmediği bir düşünsel kurguya dayanmaktadır.

Ahlâk, insan yaşamının her alanında sahip olduğu davranış biçimleri ve değer sistemiyle anlam kazanırken, neoklasik iktisadi düşünce insan davranışlarının doğru veya yanlış olduğunu vurgulayan değer sistemini odak noktasına almamaktadır. Bu açıdan iktisat bilimi kendi içinde üretilen teori ve politikalar aracılığıyla, sorunlara çözüm arayışı amacına yönelik bir disiplin olarak görülmektedir. Bunun sonucunda modern yaklaşımın odak noktasında, insanın özellikleri, yapısı, amaçları, problemleri vb çerçevesinde değer sistemi ve toplumsal yönü yer almaz. Bu çerçevede, üretim-tüketim-tasarruf-israf ve ahlak ilişkisinin yeniden tartışılması, hem iktisat teorisinin insan davranışları ve insanın özünüyle olan ilişkisi düşünüldüğünde, hem de iktisat teorisinin tüm toplumlar açısından anlamlı olabilmesi bu çerçevede bilimsel olarak nitelendirilebilmesi amacıyla uyumlu olmak zorundadır.

Ahlâk-israf ilişkisinde öncelikle değer sistemi ve iktisadi boyut öne çıkacaktır. Topluma faydalı mal ve hizmetlerin üretilmesi, bu üretim sürecinde kaynakların yararlı kullanılması, temel ihtiyaç maddelerine toplumun ulaşabilmesi, toplumsal tasarrufun etkin kullanılması ve tasarrufların yatırıma dönüşümü olarak ifade edilen iktisadi sürecin toplumun ve bireyin mutluluğunu sağlayabilme olanaklarına sahip olması, zorunlu tasarruf olarak ifade edilen kamu gelirlerinin (ağırlıklı olarak vergiler), kamu harcamalarına dönüşümünde yine aynı amaçlar çerçevesinde etkinliğin sağlanması öne çıkan konu başlıkları olmaktadır.

İsraf, çoğunlukla sahip olunan kaynakların veya mal ve hizmetlerin amacı dışında kullanılması veya yok edilmesi olarak anlaşılabilir. Birlikte iktisadi boyutuyla ele alındığında bu sorunun sadece tüketim boyutuyla ele alınmasının yetersiz olacağı üretim amacının ve süreci boyutunun da dikkate alınması gerektiğini vurgulayan daha geniş bir anlama sahiptir. Diğer yandan makroekonomik olarak toplumun toplam üretim ve tüketim ilişkisinin dengeli olması da önem kazanmaktadır. Bir toplum ürettiğinden daha çok tüketim yapıyorsa sürekli borçlanmak zorunda kalacaktır. Bu sorunun modern iktisat teorisi açısından anlamı, borçlanan ekonomilerin gelecek dönemlerde faiz ödemeleri yükü ile karşı karşıya kalması ve borç veren ülkeler lehine haksız bir zenginleşmenin ortaya çıkması yönünde olmaktadır. Borç yükü artan kısaca tasarrufları yetersiz olan toplumların, aşırı tüketim olanakları bir dönem sonra bittiğinde darlık dönemleri ortaya çıkacak ve üretim ve tüketim olanakları azalacaktır. Sonuçta toplumda ortaya çıkan sorunların, iktisadi alanın dışında da olumsuz etkileri ortaya çıkacaktır.

Sonuç olarak israf, iktisadi boyutuyla, toplumun sahip olduğu gelirin (milli gelir), tüketim ve yatırım alanlarına tahsis edilmesi sürecinde, toplumun hem tüketim yapısının niteliği yanında, toplumsal ihtiyaçların belirlenmesi sürecinde karşılıklı ilişkisi içinde, insanın 'değer' ve amaçları doğrultusunda tanımlanabilecektir. Bu açıdan, iktisat teorisinin insanın

ihitiyaçlarının sonsuz olduğu, toplumsal refah için üretimin (milli gelirin) sürekli artırılması gerektiği ve üretilen bütün mal ve hizmetlerin toplumun yararına olacağı varsayımlarının, insanın özü ve 'değer' sistemiyle birçok açıdan uyumlu olmadığı göz önüne alınmalıdır. İsraf bu anlamda, sadece tüketim boyutunu vurgulamamakta, üretim sürecinin (arz) de ne şekilde belirlendiğine odaklanmalıdır.